۱۳۲۶ سنه ۱۶ جمادی الاخر چهارشنبه ۱۹۰۸ سنه ۲ ایبول №36

الاصلاح

سنهٔ تأسیس ۷ ۱۳۲۵

ЕЖЕНЕДѢЛЬНАЯ ГАЗЕТА
„ЭЛЬ-ИСЛАХЪ“

قزانده نسخه‌سی ۷ تین علمی ادبی هفته‌لك غزیته چیت شهرلرده ۹ تین

اخطار:
یبارلگان یازولرنی اوزگارتوگه هیئت تحریریه اختیارلیدر. باصلمغان مقاله‌لر کیرو یبارلماس. امضاسز مکتوبلر باصلماس.

غزیته‌نك بهاسی
سنه‌لك ۳ صوم آلتی آیلق ۱ صوم ۵۰ تین. ۳ آیلق ۱ صوم شاکردلر ایچون ۳ آی‌غه ۷۵ تین قزان شاکردلرینه آیلاب ۲۵ تین.

آدرس:
Казань, Редакція газ.
„ЭЛЬИСЛАХЪ“

فهرست:

تعلیم و تربیه‌گه دائر
کتابلر حقنده محاکمه
پچان بازار محله‌سی
غزیته‌لر عالمندن
ادبیات «شعر»
معیشت حقنده
«ترجمان» بابانیك صبری یرتلدی
خاتون قز عالمی
طاو یاغنده مکتب و ملالر
شرق، غرب عالمی
مراجعت
زکی شاکردنك مدرسه‌دن قولووی

دقت ایدنگز

غزیته‌مزگه مشتری قید ایدیلورگه تله‌گان کشی‌لرگه، آبونه‌دفتری آچقدر. آبونه بدلی برنچی ایبولدن برنچی غنوارغه قدر برصوم ایللی تین.

قزان ۲ ایبول

پایتخت غزیته‌لرینك یازوینه قاراغانده، غربی یاوروپا مملکتلرینك هر قایسینده، چیتدن کیلب مکاتب عالیه‌لرده اوقوچی یاشلر آراسینده ایك کوب عددلیسی روس یاشلری ایکان. روس یاشلری بو آخرغی یللرده گیرمانیه، شویتساریه، فرانسیه، و آنگلیه مکتبلرینده بیك کوب اورنلر اشغال ایتب، نیقدر مشقت، آچلق و دشمانلق کورسه‌لرده تمام اینه‌رگه اجتهاد ایته‌لر ایکان.

روسیه کبی قوتلی وظور بر مملکتنك باشلری، نیچون وطنلریندن کیتب، شولقدر مشقتلر آراسینده تحصیل ایته‌رگه مجبور بولالر؟ نی ایچون آلرغه روسیه مکاتب عالیه‌سیگنه طار کورنه؟ مونه شول مسئله هرکمنك خاطرینه کیله طورغاندر. بزگه، اول اونیۋیرسیتیتلر بیك ینش شیکللی کورنه‌لر بیت؛ اول «عقلسز» یاشلرگه نرسه کیره‌ك صوك؟ بو بر طرف!

تاتار غزیته‌لرینك یازولرینه قاراغانده، حاضر اوّلـگی، مشهور، تاتار مدرسه‌لریندن شاگردلر طارالا باشلاب، بعضیلری روس مکتبلرینه کررگه وبعضیلریده بتونله‌ی اوقو یرلین طاشلاب تورلی اشلرگه کرشه باشلادیلر. نی‌ایچون بو — بولای؟ نیچون، شول یواش تاتارلرغه، دینلی تاتارلرغه «دینی» مدرسه‌لر طار کورنه باشلادیلری؟ نی ایچون ئله نیقدر مشقت، ئله نیقدر طارتشلر بله‌ن روس مکتبلرینه طابا توجه ایته باشلادیلر؟ مونه بـر سؤال هر بر حق مسلماننك کوکلین اشغال ایته‌لر. اول مدرسه‌لر، بیك یخشیلر بیت؛ حاضرگه قدر دیـن صاقلاب کیلـگان جننلك کشیلر همه‌سی شولردن چقغانلر بیت؛ نیك اولغنه «جینمی» صوك بو ـ «عقلسز» یاش تاتارلرغه؟ ایکنچی طرف!

آخ، یاشلر، یاشلر، سز بارکزده دین وملیة آیرماسینه قاراميچه، برتورلی قصد بله‌ن، سکدراگان سز، بارکزده ـ ایسکیلکدن طریبه، یاکالق، حربت، سعادت ازله‌رگه کرشکان!

تربیه وتعلیم‌گه دائر

بیك ایسکی زمانلرده انسان روحانی تربیه‌دن باشقه، یعنی علوم وفنوندن باشقه، فقـط مادی تربیه بله‌نگنه‌ده یاشی آلغان.

اما زمانلر اوته، اوته بو حال اوزگاره بارمش. انسان، زمان اوتکان صاین اوزینك تورموشنده کیمچیلك تابوب، همان شول تورموشنی تکمیـل قیلورغه، کیم یپرلرینـی طولترورغه طروشمش. شول سببلی انسان ایچون بر عصر اوّل استعمال ایتولگان قوراللر وباشقه تورموشقه کیره‌ك بولغان نرسه‌لر ایکنچی عصرده یاراماس بولغـان. چونکه انسان اوزینك معیشتینك کیمچیلگنی طوطرو ـ تکمیل ایدو مقصودی ایله هر بر حالن اوزگارتوب، آورلقدن جیکلللـکگه چیقارغه طروشقان. ایسکی ـ سینی همه‌سین تاشلی بارغان.

شول روشچه عصرلر برسی آرتندن برسی اوته اوته انسان اوزینك تورموشینی بوکونگی حالتینه کیتروب، اوزینك احتیاجی، زماننك اقتضاسی بوینچه معیشت قوراللرینی بوکونگی حالنکه کیلترورگه مجبور بولمشدر. بوکونگه قدر بولغان اختراعات وترقی همه‌سی، انساننك دنیاده یشاوی ـ معیشتی اوچون کیره‌ك بولغانلقدن، مجبوریتا وجودکه چقغان شیکللی، کیلچکده‌گی اختراعات‌ده معیشتنك تقاضه‌سی، ایکنچی تورلی ایتکانده ایرکسزله‌وی بوینچه بولاچقدر. هم اعتبار ایله‌نگنه قاراغانده معیشت اوزی فنونك وصنایعنك یمـه ئله نیقدر ترقی ایتووین تلیدر. انساننی فنون وصنایع توغروسنده ئلـه نیندای تیزون، تیزون اویلانورغه مجبور ایته‌در.

مثلا: تیمر یوللرینك، پاراخودلرنك بولووی، یول یوروینی نه قـدر جیکلله‌یتسه‌ده، آلارنـك بیك کوب مشقت وجفالر ایله‌گنه طابلا تورغـان نیفت وبیر کومرندن باشقـه یوری آلماولری، ئلده انساننی تمـام راحت ایده‌جـك کمالنگه یتوشمه‌گانلکلرین کورساته‌در.

شوکار کوره انسـان آلارنی یوریتور اوچون بیك جیکللیك ایله طابله تورغان اوتسز نیسزگنه برقوّتنی ازله‌رگه مجبور بولنه‌در. ازلی توردغاچ اول قوّتنده طابله وکشف ایدیله‌در.

شول روشچه تورمش، فنون وصنایعنی ترقی ایتدرورگه انساننی ایرکسزلەوی ایـله برابر، اوزینڭ فنون وصنایعدن باشقه اثبات وجود ایده آلمیاچقینی، یعنی فنون وعلومدن باشقه دنیاده معیشت Жизнь دیگان نرسەنڭ ممکن بولمیەچقینی ده بیك آچق کورساتەدر.

چونکه، یوقاروده دیدکمچه، فنون وصنایع تورەشنڭ نلەوی وآنڭ ایرکسزلەوی ایله توغمشلر. هم آنڭ کوچلەوی ایله اوسمشلردر، شولای بولغاچ دنیاده معیشت-تورمش، فنون وصنایعدن باشقه ممکن اولمیەچقدر.

صوڭره فنون وصنایعنڭ بویله ترقی اینووی، انساننی جسمـانی تربیه ایلەگنه کفایەلندرماینچـه روحـانی تربیەنکده لزومینی اثبـات ایدەرەك، انساننی روحانی تربیـه برلەنده تربیەلەنورگـه مجبور ایتەشدر.

شونلقدن انسان اوزینڭ سعادتی ایچون تربیه وتعلیمگه اهمیت بیرورگه مجبور بولەرق، سعادت وراحتنی شوندن ئزلی باشلامش،

چونکه تورمش، فنون وصنایعدن باشقه اولمادیقی کبی، فنون وصنایعده فقط تربیه وتعلیـم آرقاسندغنه بولاچق وآنـڭ آرقاسندەغنه ینـه ترقی ایدەچکدر.

ایشته شول سببلرگه مبنی بشریتنڭ سعادت وراحتکه ایرشووی فقـط تعلیم وتربیه ایـلەگنه ممکن اولوب، تربیـه وتعلیمدن محروم بولغـان یاکه آنـارغه اهمیت بیرماگان خلقغه دنیـاده معیشت-حیات دیگان نرسەلردن ئلوش بولمایەچق قاعدەلری، عموما انسانلرنڭ ایمانلری اولمشدر.

شونارغه کوره دنیاده حیات- معیشت امیـد ایتکان خلق، تورمشنڭ بو قاعدەسینی بیـك تیز آڭلاب آلوب، بار کوچلری ایله تربیه وتعلیمگه یابشەرق، صنایع وفنوننی تحصیل ایتارگه وشونڭ ایله اوزلرینی انقراضدن، دنیادن اوکچه کوتارودن صاقلارغه طروغه باشلادیلر. فکر وذهنلرینڭماللرینڭ ایڭ کوب ئلوشینی تعلیم وتربیـه یولینـه صرف ایدوب، سعـادتنی شوندانغنـه ئزلەرگه توتوندیلر. آخری بار.

غزیتەلر عالمیندن

«ترجمان» بابانیڭ صبری یرتلدی.

ترجمان‌نڭ ٤٣نچی نومروسینده «غزیتەلردن» عنوانی آستینده «اتفاق» و «الاصلاح» سرلوحەلی بر ملاحظه یازولب؛ «قارت تاتارلردن بعضلری، مقصدلرینی اثبات ایچون منطقی دلیللر بولماینچه همان افترایه یاپشیرلردی، چوقدن دینەشدر یا: «افترا ایدیگز، ایدیگز، بر اینانان البت بولنور....«شمدی، نەدینسه بعض کنج تاتارلریمزڭده بو چیرکین اصوله تمایللری کورینیور؛ واقعا، الاصلاح صوڭ نسخەسینده (٣٢نچی نومروده‌گی باش مقالەدن بـر قسم آلب یـازا) «اتفاق» ڭ عمومی سیاستدەگی پروغرامنی بر زمانلر «الاصلاح» ڭ آرقداشلری اولان «طاڭ» و «طاووشلر» قادیت پروغرامی دیەلردی. قادیت پروغرامی «الاصلاح» جه عجبا «داربورژوازنی» سیاستمیدر؟......دیدر.

بابای‌نڭ بولای قزوب کیتووینەن، کوتەرلب بەرلووینەن آڭلاغانمزغه کوره «اتفاق» یاکه «بابایلر»غه بەیلەنسەڭ تاتار غزیتەلرندن کورەسگنی کوتب‌کنه طور ایکان.

لکن، بابای، بر وقت سزڭ یاشلرگه قزو قانلی بولماسقه، آشقمی وتأنی بلەن‌گنه هرکتـه ایتەرگه وصیت ایتـه ایدگـز توگلمی؟ بابای «اتفاق‌نڭ» پراغرامەسین کادیتلرنقی دیب، بزگه

آفتورتیت بله‌ن اثبات اینمه‌کچی بولا. کادیتلر نقی طار بورژوازنی‌می؟ دی. یوق‌بابای، کادیتلر-نقی‌کیك بورژوازنی، لیکن «اتفاق» نقی طار: اتفاق اعضالرینك ۳نچی دوماده‌غی نطقلاربن، آلارغه نقط اوگلرغنه قول چابقانلغین، «اتفاقچی» ص. مقصودی افندینك مکتبلار حقینده‌غی فکرین؛ اتفاقچی «وقت» غزیته‌سینك سیاسی مقاله‌لرین وبتون دنیا صوللری بله‌ن صوغشونی اوز اوستینه آلغانلغین؛ یوسف آقچورا اوغلی شکلی اتفاقده مهم رول‌اویناوچی کشینك، کاپوستیننك ترکیه فائده‌سینه سویله‌گان سوزلری ایچون مسلمانلرغه آمور تیه‌ر یولی حقینده اوگلر بله‌ن طاوش بیررگه کیره‌ك ایدی، دیگان کیکاشین وصوللر بله‌ن هرکتلری ایچون تأسفین وبالآخره اوّلگی دوماده اولغان اتفاقچی، وکیللار اورنینه پوریشکیوچدن براؤ اقچه‌قدرب تاتارلر آلغان اوردینلر بله‌ن ماقتانوچی دیپوتاتلر اوطرغانین خاطرگه آلساق «طاوش» لر کادیت دیب آطاغان وقت بله‌ن حاضرگی وقتده قیاس قبول اینمه‌سلك فرق ایکانین انکار اینه آلماسز دیب اویلیمز.

بز مقصوددن یراق کیتکان ایکانمز اینسه‌گزله، زنهار، قایده بزنك مقاله‌ده، افترا؟ نه؟ افترا؟ بابای، آلای، قزب کیته‌رگه سزنك شیکلی قارت ادیبکه کیلوشمی!

بلکه بومقاله بزنك، ۳۲نچی نومرده‌گی کچکنه فیلیه‌تونغه ادبی وتعریض بله‌ن جوابدر. اول وقتده جواب بیرب طورغان وقتمزنی قزغانامزده، جوابین طاشمحمد افندینك اوزینه طابشرامز، بلکه اول چات ماقتالب‌قنه طورغه یارانا طورغان کشیلرگه بعض وقت درستنی آیتورگه یارانا طورغاندر. شولاین قارت خدمت ایه‌لرینه بولغان احترامنی بز همان سزگه قارشی صاقلیمز.

«نور» غزیته‌سی برنیچه نومردن بیرو «معلملر مسئله‌سی» سرلوحه‌سیله معلملردن بحث ایته‌رك: معلملرمزنك علم واخلاق جهتلرینی بیك دقتکه آلورغه تیوشلی، آنلرك ایك دقت ایدیله‌چك یرلری تربیه واخلاقلری، تربیه‌سز اخلاقسز معلملردن بیك صاقلانورغه کرك، خلقمز آراسنده شوندای معلملر کوبایدیکندن بواشنی اعتبارغه آلورغه تیوشلی دیه‌در.

شبهه‌سز معلملرنك تربیه‌لری مکمل اولوب اوزینك مرتبه‌سنی ووظیفه‌سنی آکلارلق اولماقلیغی ضرور ایدیکی هرکمگه ظاهر نرسه. بونی برکمده انکار ایتمیدر. متمدن خلقلرده ایك اعتبار ایدیلوب اهمیت بیریلگان نرسه معلملر خصوصا ابتدائی مکتب معلملریدر.

آمریقا کبی، مدنیتنك ایك آلداغی صفنده اولان، خلقلر ابتدائی تربیه‌نك درجه‌سنی آکلادیقلرندن، ابتدائی مکتبلره پروفیسورلرنی معلم ایتوب قویالار.

فقط بو مسئله‌گه اهمیت بیرماکلیك، خلقنك تربیه‌سندن باشقه مکلرچه مشقتلر ایله اصول‌تعلم وتربیه اوبرنگالاب، خلقمزنی بیك تیران جهالت بناقلیقلرندن، ینه فلله نیندای کشی کوتاره آلمازلق جفا وآورلقلر ایله، یاکا تورمشقه وعلم یولینه اوستره‌رگه بار کوچی برله ترشوچی معلملرنی شارلاطانلر فلانلر دیه تحقیر ایتماکلیك برلان، همده ترك معلملرندن اوزلرینه بولمغان کورکام‌خلقلرندن اورناك آلورغه قوشو ایله‌گنه بولمیدر.

بنمچه حاضرگی معلملرگه خلقنك منت ایدارگه حقی بولماسقه تیوش.

قایچان خلق بیوك بیوك دارالمعلمینلر تأسیس ایدرك زماننك اقتضاسنه موافق معلملر یتوشدیرسه، ایشته شوشی معلملرگه منت ایدوب آنلرنی تورلیچه سویلی ویازا بیلورلار.

البته معلم اسمن آلغانلر بیزده کیمچیلیک بارغنه توگل کوب. بونی معلملر اوزلری اقرار ایدوب اوزلری خلقدن منتظم دار المعلمینلر صوریلر.

اما نه قدر کیمچیلك بولسه‌ده، ایسکی، آقصاق، چولاق یاکه صوقور، تلانچیلرنڭ، ایلڭ مقدس اورون اولان، معلملیك اورنلرینی اشغال ایتولرینه قاراغانده، حاضرگی شاگردلرنڭ اصول تعلیم کورگالاب معلملیککه کرولرینه وشول واسطه ایله خلقغه حاللرندن کیلگان قدر خدمت ایدارگه تروشولارینه تشکر ایتودن باشقه برشی دیه‌ر حال یوق.

بو مسئله‌گه اهمیت بیرو، خلق خدمتچی‌سی معلملرنڭ گناهلرینی صاناو ایله اولمای‌نچه مطبوعاتمزده کوبدن بیرو یازیلوب وسویلانوب کیلگان همماننڭ یازیلوب سویلانماکی بولغان دار المعلمین والمعلمات مسئله‌سنی حل ایتودر.

ایشته بو مسئله سویلانوب یازو درجه‌سندن اوتوب، بالفعل ایشکه توتونونی کوتب تورادر. مونه اش باشنده بولغانلرنڭ وظیفه‌سی نرسه! مونه! اهمیت ویربله‌چك ودقتکه آلناچق نرسه.

یا کا کتابلر حقنده محاکمه

« یکرمنچی عصر شاگردی »

(م. ص. اثری. کتابچی حسینف ورثرلری نشری.)

طش یاغینه یازلوینه وایچنده‌گی یازیلغان خیالاتینه قاراغانده بو رساله‌نی یازوچی: ایسکی صوفیه‌لر ومشایخلر حقنده یازلغان عبرتلی قصه‌لر(؟) اوقوب اوسکان، علمیه‌شول اوهام خیالاتدن اوزماغان عطالت آرقاسنده فکری بوغلغان، ذهنی جویلغان، ایچنده توروبده روسیه‌نڭ صوڭغی حاللرینه‌ده آزغنه اولسون مطلع بولمغان — بلکه «شولای بولغاندر. آخریسی» دیب خیالغنه قیلوب یوری تورغان، طاغنده آرتدرغانده: عقل اولاشکانده بیچ باشنده اولطروب قالغان کشی بولورغه کیره‌ك. رساله‌سنده‌کی یاش (؟) فیض العلیم مخدومنڭ زکاوتنی تصویرینه قاراغانده، بیگراکده کتابنده‌غی اوز فکرنده‌گی فیض الکبیر مخدومنی بخاراده اوقوی ایلان ماقتاوینه قاراغانده، صارط طبیعتلی، ایسکیلك طرفداری، بخارا عاشقی بر ملا بولورغه اوخشی.

رساله‌سینڭ طشینه عبرتلی قصه دیب قویسه‌ده ایچن واقعه ایته‌رگه طریشقان.

کتابنڭ مندرجه‌سی شوندن عبارة: برقارت حضرتنڭ ایکی اوغلی بولوب، اولکانی بخاراغه کچیسن قزانغه مدرسه محمدیه‌گه بیرگان. عاقبة بخاراداغیسی استاذلر فاتحه‌سی آرقاسنده (چونکه یاشدانوك بخاراغه بارغانلقدن داملالرگه بارارغه طریشقان، خدمتنی اوتکان.) بیك زور مدرس بولوب قزانداغیسی صوڭغی یللرنڭ تأثیراتی ایله، بیگراکده استاذلر بددعاسی کسافتنده، ساتسیالیست بولوب کیتوب آخرنده برساتسیالیسنکه‌نی آلام دیب نصرانیتنی قبول ایتکانده، قزنی آلاآلمی زندانده چاغنده امیدسزلکدن اوز اوزینی آسقان.

عموما قاراغانده کتاب تنقید کوته‌رلك توگل. محررنڭ صوللر حقنده‌غی فکری هم صوڭغی اختلالار حقنده‌غی مطالعه‌سی «قاضی مبارك» مطالعه‌سندن ربطسزراق. اول قدر خطا فکرلرنی، تیل آستی بوش کشیلر یازارلق توگل. خصوصا: ساتسیالسنکه هم یهودیه نڭ فیض العلیم مخدومگه بارام دیب، نصرانیت‌که چغارغه قوشونی محررنڭ عقلده سلامتسزلگنه سؤظن قیلودن باشقه توجیه‌نی قابل توگل. ریالنی مکتبلر حقنده‌ده محرر افندی بتونلای روس مکتبلرینه کروطریقلرن خطا تلقین ایته: ۲۰دن اوزغان یکتنڭ ریالنیغه کره آلماوی فقط آقچه بولمغانلغندی. یاش قایدا؟ اول بیت بخارا حجره‌لری یاخود استانبول جامعلری توگلکه؛ آنده ۲۰-۳۰ یاشلی اشکه آشمغان عسکر- لکدن قاچقان بالغاو خلفلر کروب یاتسون... آلایده دقتلاب قاراغانده بعض اتفاقی توغری

کیلوب چققان «تیب» لرده‌یوق توگل. مثلا: قارط
داملانڭ قزانغه کیلگاچ طانش بایلر توغری
کیلوب آلارغه توشولری هم یاش مخدومنی مدرسهٔ
محمدیه‌گه بیرو حقنده مراقبه بعدنده‌تردده قالسه‌ده
بیرط خواجه‌سی اعانه اینه‌چك بولغاچ وباشقه جهت
لردنده جیگللکلر بولور دیگاچ(قسقه‌سی آنچه طاوشی
چققاچ) بالاسن قزانده قالدرماقچی بولووی، شول قدر
توغری چققانکه ایشانلر، داملالر حقنده‌مونده‌ن آرتق
توغری سوز بولماس. محرر افندی‌بو اورنده ایکنچی
نرسه‌لر آڭلاتام دیب اوزینڭ ضررینه اوله‌رق خطا
مصیب اولمش. آندن صوڭ مدرسهٔ محمدیه (اوزی
محمودیه دیگان) شاگردلرن تقلیدچیلر یاصاب قا-
لدروی: (کادیت بولولری ی. آنچورینڭ شونی معقول
کورگانگه ملتچی بولو...) دیگان فکریده توغری
چققان. واقعا بزنڭ موڭا قدر بولغان مدرسه‌لرنڭ
قایسیده شوندن آرتقانلری یوق، اوز آلدینه فکر
یورته بلورلك، پارتیه تعیین قیله آلورلق، مستقل
فکرلی، چن معلوماتلی کشیلر یتوشدرلك بولغان بر
مدرسه‌ده‌یوق. محررنڭ بو خصوصده‌غی فکریده بیك
قییش چقمغان. تیك آنڭ قاشنده آڭلی صول برله‌ن
تقلیدچی صول آراسنده آیورما یوق-توغریسی اول
صوللرنڭ حرکاترینه ئاله‌نرسه دیبکنه‌قاری. صوللق،
اوڭلق نه‌رسه‌دن عبارة ایکانن بلمگان توسلی کورینه.
آنڭ اوستنه وقف، نداسؤال علامتلری قویولمغا-
نلقدن کتاب بیگره کله‌تمسز بولوب چقا. (بوتوغریده
بخارا عاشقلرینه اوپکاده‌یوق: آندی بدعت اشلرنی
اشله‌مسلر دیبکنه حسن ظن قیلورغه تیوش. لکن
ناشرلر نیچون مونده‌ی نه‌رسه‌لرگه اعتبار ایتمیلر
ایکان؟ هیچ بولماسه هفتیك داگی کبی زور، زور
طنشلر بولسه‌ده قویغان بولسه‌لر اوقوچیلرغه بر
مشقت کیگان بولور ایدی.) شونڭ اوچون بو
کتابدن لذة آلورغه: علم معارفدن یراق، محررنڭ
اوزی کبك احوال زماندن خبرسز کشی بولوی برنچی
شرطدر. سوز آخرنده: اوقغانلرغه: «نیك وقت‌ده‌رم
ایتوب اوقدم»، دیب زارلانماسقه اوقمغانلرغه:
«آخ! اوقومی قالدم‌له‌باصاه» دیب اوکونماسکه توصیه
ایتمیچه‌ده کیته‌رگه یارامی «قازاق»

آچلق قوشدی.

(یارالله‌الولی اثری. «شرق» نشری. ٥ پرده‌لی دراما)

روسیه مملکتنین باشدن آیاق قابلاب آلغان
دهشتلی آچلق، بتون اوز خدمتلری بله‌ن کون
کوروچیلرنڭ معیشتینه اوزینڭ وحشی مهرین
باصب کیلدی، کیله‌چکده‌هم حالة اقتصادیه وسیاسیه
حاضرگی حالتچه بارسه کیله‌چکدر. هر مملکتنڭ
استبداد تاریخینده بیك ممدوح رول اوینا‌غان
بویرتقچ، صوڭغی عصرده‌روسیه‌ده‌طبیعی برحالة حکمنده
بولوب‌روسیه‌نڭ بر باشیندن بر باشینه کوچب یوریدر.
روسیه‌ده توطن ایتکان هر قوم بو قوناقنڭ
تشریفیندن بوش قالدرلمادی. باشقه‌لر آراسینده
تاتارلرنڭ اوز کوچلری بله‌ن ترکلك ایتوچی
قسمی‌ده مونڭ قانلی طرناقلرینه ئلگب، یللر
بویی عذاب چیکدیلر. بلکه طاغیده، چیگه‌چه‌کلردر
ئلی. «طوقلق» دیب آطالغان وقتلرده یاریم آچ
طورغان بو صنفنڭ معیشتینه، اول، یاڭا وحشینڭ
کیترگانی هلاکتلر درامالرغه‌نه توگل، بلکه ایڭ
آچی فاجعه (تراگیدیه) لرگه ماده ایتولسه‌ده، آز
بولاچقدر. اول معیشتنڭ ایچینه کرب
قارالغانده مونده‌ی قصقه وملی درامالرغنه توگل،
بلکه بتون، شول آچلرنڭ خدمتلرین طالاوچیلرغه
عمرلك بویینه دشمان ایتب قالدررلق رسملر کور-
نه‌چك وآدمنی دهشتکه کیتره‌چکدر. «آچلق قوشدی»
شوشی معیشتنڭ بر کورنشی-اوتکان آچلقده تاتار-
لرنڭ آچدن ئولمه‌س ایچون بالالرین صاتقانلقلر-
یندن آلب یازلغان درامادر.

یارالله‌الولی‌نڭ آلغان تیماسی-کوبدن آلنورغه
وکوبدن ادبیات کوزگیسنده اوزینڭ بتون
دهشتی بله‌ن کورنورگه تیوشلی تیمالردن‌در.

«آچلق قوشدی»نڭ قصقه‌چه‌غنه مفهومی شوندن
عبارتدر: آچلق بولغان بیرده بر عائله آچلقدن
یوده‌ب، یتکان قزلرین کیاوگه دیگان بولوب ترکمه‌نگه
صاتب یبه‌ره‌لر. اول قز، ترکمه‌ن قولینده قل
بولوب طورب وصاتلب ایکنچی برسینه توشب بیك
مشقتلردن‌صوڭ اوزاوزین‌طاودن آرغتب هلاك ایته.
مونی ازلی‌چققان آناسی ده‌قزینڭ فقط میته سینگنه کوره.

درامانغه مفصل تنقید ایتوردن ئالك عمرم روح وترتیبی طوغریسیدنده برنیچه سوز أیتونی لازم کوروم: موندی ألوغ تیمالر، خصوصا بتون بر خلقنك حتی بر ملکتنك حالة اقتصادیه‌سیندن کیلگان کورنشلر حقینده یازلغان درامالر، ساتسیالنی خارا کنرده یازلورغه واصل سبب بولغان یمانلق، تورلی طرفلریندن وسببلری بله‌ن تفتیش ایتولب اوقرچی کوز آلدینده ترسیم ایتولرگه تیوشدر. اما «آچلق قوشدی» درامامی نه‌ق شوشی نرسه‌لردن محروم اوّلگی پرده‌ده آچلقغه مبتلا عائله بر درجه گوزه‌ل تصویر ایتولگان بولسه‌ده، آچلقنك سببلرینه عائد بر نرسه ده کورنمی. موند شوکار کوره‌ده ـ مینم بوتیه‌انی «ملی» درامالرغه‌غنه صیمی طورغان بیك زور نرسه دیه‌سم کیله.

(اوتکان یل مجید غفورینك‌ده شوشی «تیا» غه دائر بر اثری (اسمی خاطرمده قالماغان) نشر ایتلگان ایدی. اولده ن ق بارالله الولی اثری شیکللرك، شوشی نقصاننی حاوی ایدی.) مونك اوستینه «آچلق قرشدی» نك قهرمانلری کوبره‌ك، اوز تللری بله‌ن توگل، بلکه مؤلفینك تلی بله‌ن سویلیلر. شوکار کوره: کارتینالری معیشتدن آلنسه‌ده، قهرمانلر معیشتدن آلنماغان دیه‌رگه مجبور بوله‌در. ترکمه‌نلر معیشتندن آلنغان نرسه‌لر حقینده، اول معیشتنی بلمه‌گانلگمدن بر سوزده أیته آلمیم. لکن آخرغی پرده‌ده تاتار خاتو-نینك، ترکمه‌ن یورتینه قزین ازله‌ب کیلوب‌ده، بوبهادرلغین اوزینك تاتارلقندن دیب ملنچیلك فلسفه‌سی صاتووی میکا بیك عجب، کولکی هم نایبؤنی طویوله‌دی. قهرمانلرنك حالة روحانیلرینه قارالسه، بولر برده اشله‌نه بلمی اشله‌نگان: صاتلغان قزنك قتل نفس ایته‌ر آلدندن سویله‌گان سوزلری قلبکه برده تأثیر بیره آلمی، قزینك میده‌سن کو-

رگان آنانك قیلونشیده بیك صروق-بالاسی ایچون ایکی یل ترکمه‌ن صحرالرنده یوروولك خاتونلر قیلونشی توگل. شولایده بولسه، کارتینالر، موفیقتلی صایلانغان. بو کارتینالرنی «کله‌پوشچی قزنی» اشله‌گان قلم کبی بر قلم اشله‌ب چغارغان بولسه طاش یوره‌کلی کشیلرده آقروب یغلارغه مجبور بولرلر ایدی. بو اثر-شول نقصانلری بله‌ن برگه‌ده ادبیاتمزده آرتق نرسه‌لردن صانالورغه ممکن توگلدر: بو-آز بولسه‌ده، آچلق نتیجه‌لرینه آچغراق کوز بله‌ن قارارغه وتأثر ایته‌رگه مجبور ایته آلورلقدر.

سیرناوواسق. ایيون ٢٥ «داملا»

ادبیات

امید.

چقچی ای فکرم قویاشی! کیتسون اوستکدن بولوت
بوئوللك وجداننی جانلاندر جلوك برلن جلوت!

مین آداشدم. ایزگی یولغه، اول طوروب کونلرمسه
دورت یاغم عصیان اوطی، سوندمه‌س هیچ اول سوندرمسه

بر بنو چوقرنده مین، یوقدر نجاة قوتقارمسه
مه‌نگی طوتنور نرسه یوقدر، اول کیلوب جب صالمسه

ای مینم یاقنرتوچم! تیك سین میکاهر جیرده شه‌م.
نرسه اول دنیا قویاشی؟ سین میکا نور بیرمه‌سه‌ك!

بریوزك کورسه‌تسه‌نه طوغسون گوزل کونلر مینم
چه‌چکه‌لر آطسون امید باقچه‌مده آل گوللر مینم

مین قارانغیده. حاضر اوتسون بوطاك آطماس کیچه‌م
طاش بوطام ایکمك بلوب، هم زهر ایچه‌م صاف صودیسه‌م

بر تیگز جیردر دیسه‌م، باصسام آیاقمنی باطا
کوب وقتده سیسکه‌نه‌م قوش دیب توتوب یاگلش باقا

قابقارانغی، اوکنی صولنی کورمه‌یم آستنی اوستنی مین
ایرکه‌لیم دشماننی، چه‌نچه‌م چن حقیقت دوستنی مین

قسقه‌سی: جانسزده وجدانسزده مین یاقترماساك
مین ئلی قایا بارام؟ جویغان أزم تابترماساك!

یوق قویاشم‌مین‌بلەم، سین باطماغانسلڭ مەنگیگە
سینڭ وجدان برطور ورسلڭ یاطماغانسلڭ مەنگیگە.
یوق! توبان قالماس بوجان فطرتدە هالی بولغان اول
کیسمەك اوستنده قارا قرش: اتفاق قونغان اول

۲۸ ایبون. ۱۹۰۸ سنه. ع. توقایف.

معیشت حقندە.

(۳۰ نچی نومرودن ما بعد)

۳۰ نومره «الاصلاح» ده: معیشت نرسه؟ وآنی بلو نیلك کیرەك؟ سؤاللرینه قسقەچەغنه جوابلر یازوب آخرده بر آز سؤاللره جواب یازارغه وعده اینمش ایدم. تعطیل وقتی مناسبتیله بر آز سیاحتدە بولوندقمدن بو توغریده یازا تورغان مقالەلرم کیچکدی. اوقوچیلر عفو بیورسونلر.

معیشتکه مترقی ملتلر نیچوك قاریلر؟

قسقەغنه ئەیتکانده مترقی ملتلر معیشتکه بیك جدی، بیك چن قاراو بلەن قاریلر. معیشت حقندە یازلغان کتاب ورسالەلرنی آلار ایلك توبەن درجه مکتبلرندن آلوب ایلك بیوك مکتبلرینه قدر کرتەلر واوقوتەلر. ابتدائی مکتبلرنده، بالالار اوقی بلە باشلادیسه معیشتدن اخلاقغه دائر یازولغان لذتلی بولسون اوچون آزراق فانتازیەده قاتناشدرولغان، برەر بیتلی یارطیشر بیتلی بیگل، بیگل حکایەلرنی قرأة ایتدرەلر. (بو قدرسی معلم آلدندە قرأة درسندن صانالا.) اول حکایەلر بزدەگی ایسکی صوفیەلر ومشایخلر حقنده، آلار یولینه کرتورگه طرشوچی مریدلر طرفندن یازولغان اوهام خیالات کبی عقلدن بعید شیلردن عبارة بولمی، بلکه آزغنه اویلاو ایلەنده توشنورلك اوز معیشتندن آلنوب یازولغانلقدن بالا اوقغان صاین لذة آلورلق، اوقوغان صاین اوقیسی کیلورلك بوله.

اول حکایەلر آراسنده تأریخی قصەلر واوتکان بابالرینڭ حاللری، معیشتلری یازلغانلقدن، بالالا ایسکیلر ـ بابالری ـ حقنده فکر یورتە باشلی. آلارنڭ اصل نسبلری ایله بلەسی کیله. شول طریقه بالانڭ کوگلنده بابالرینڭ تأریخلرن بلەسی کیلو حسی توغا ـ طووا. (عجب اول بالا نیچوك طال یا طوبلغی چبقسز اوقورغه کوگل بیره ایکان؟)

اورتا مکتبلرگه یوری باشلاغاچده شول طریقه معیشی حکایەلر، باسنالر، شعرلر اوقوتەلر.

(فقط بودرجەده ابتدائیگه قاراغانده اوزونراق هم تیرەنراك یازلغان حکایەلر قرأة ایتدریله.) آنڭ اوستینه تعطیل کونلرنده، درس آرالرنده، قسقەسی بالا مکتب درسلرندن بوشانغان وقتلرده اوقور اوچون شول ملتنڭ معیشتندن آلوب یازوچیلری ـ چن محررلری طرفندن یازلغان معیشی رساله وروماننر اوقورغه توصیه ایتەلر. هم شونڭ سیوژیتلرندن چغارتوب بالانڭ اوزندن توشونگان قدر ساچینینیەلر یازدرالر. (مثلا روسلرده لامانوسفدن باشلاب ـ چیخیف، تالستوی غه قدر ۲۰ دن آرتق آبرازصووی پیساتیللرنڭ رومان وحکایه ـ معیشی رسالەلرن اوقوتەلر.)

اول رسالەلر آتاقلی معیشت تنقیدچیلری طرفندن، زمانەسینڭ معیشتنه تمام توشنوچیلری طرفندن یازلغانلقدن آندا خارا کترنی تعبیرات اجرا ایتولگان وشول زماننڭ تورلی تیپلرن یاصالغان بوله. شونڭ ایله قایسی زمانده یازلغان بولسه شول زمان خلقینه، اخلاق وطبیعتینه توشونورگه ممکن بوله. اوزلری اوقورغەده لذتلی بوله. بالالارغه فلان قرأةخانەگه یازیلوب اوّلا: «فلان محررنڭ تحریراتندن باشلاگز!» دیب بر ترتیب کورسەتوب بیرو کفایة ایته. بر اوقی باشلاغاچ بالانڭ اوقغان صاین اوقیسی کیله، رغبتی آرتا، اوقغان صاین فکری کیکایه، ذهنی آچیله، هر نرسەنی اطرافلی ملاحظه قیله باشلی. اول رسالەلرده اوچراغان فکرلر حقنده معلومات کیکایتورگه فنی کتابلرنی اوقورغه

احتیاج بار ایکانن بله، آلغابارورغه طریشه، شول طریقه علمگه رغبت حاصل اینه. مونه افندیلرم! مترقی ملتلر معیشتنی نیچك اعتبارغه آلالر! شولوق معیشتکه بز، تاتارلر، نیچك قاریبز؟

ك. بکر.

خاتون قز عالمی.

سیبیریادن.

هر تورلی خلق، غزیته بیتلرنده اوزلرینك حاجتلرنی یازوب خلقغه آڭلاتدیقلرینی برنیچه یلدن بیرلی غزیته‌لرده اوقیدر ایدم. شول آراده بزنك قز خاتون عالمندن بزنی قایغرتوچی خانملر، یخشی یخشی مقاله‌لر یازوب، علم وتربیه‌گه محتاج اولدیقمزنی وایڭ کیراکسنوب تربیه ایتیلورگه، اوّل قزلار بولورغه تیوشلیلکنی خلقغه بیك آچیق ایتوب کورساتدیلر. مین بومقاله‌لرنی بیك کیغله‌نوب، کوڭللانوب، حضورلانه اوقوسامده، برنرسه مینم کیفنی بوزادر ایدی. اولده بزنك سیبیریا خانملرینك هیچ بر طاوشسز طنسز یاطولاری هم سیبیریاده بر بیرده‌ده قزلار مکتبی تأسیس ایددیلدیکی ایشتلماویدر. مین اوزم بیك ماتورلاب یازابلمگانگه کوره، توقنه برر خانم میدانغه آطلوب حالمزدن برآز شکایت ایتمازمی دیب کوتسامده، آخرسی بوشقه بولدی. بو کونگه قدر، قز خاتون عالمندن، براوده یازوچی بولمادی.

آبتراغاچ قولمه قلم توتوب اوزم بر نرسه یازیم دیه، شول مقاله‌منی یازارغه کرشدم.

بزنك سیبیریانك رەتلیرەك عموما هر بیرنده دیورلیك ایرلر ایچون مکتبلر بار. بو مکتبلرده یخشیغنه قزان، اورینبورغ کبی بیرلردن چاقرلوب معلملر بالالرنی کورکام تربیه ایدیلنه‌در.

هم غزیتلرده هر وقت مکتبلرنك احوالندن یازیلوب، خلقنی ترغیب ایدیلوب توریله‌در.

اما قزلار مکتبی توغروسنده بر سوز اولسون یازیلغانی اولماغان کبی بردانه اولسون بیله مکتب یوقدر.

سیبیریانك اومسکی، طومسکی، پیتراپاول یکاترینبورغ کبی مشهور بیرلرنده، نه‌قدر ایرلر مکتبی اولدیقی حالده قزلار ایچون برمکتب یوق. البته ایرلرنك شولقدر اوقتولووینه تروشقاچ، قزخاتون ایچونده برآزغنه طرشو کرك ایدی. بو توغروده سیبیریانك، مکتب مربیلرینه نه‌قدر اوپکالاماك، سیبیریانك معلملرینه‌ده شولقدر اوپکالیسی کیله‌در.

معلملر اوقوغان کشی اولغاندن صوك، بزنك نادانلغمزنی بله تورغانلردر. هم بزنك اوز اوزمزنی قایغورترلق درجه‌گه کیلماگانمزنیده بله‌لر. شولای بولغاچ آلار بو توغروده برآز یاردم ایدیشوب، لااقل مذکور بیوك شهرلرده برار قزلار مکتبی بولدورغه تروشه‌سی ایدی.

سیبیریا مسلمانلرینك بولای قز خاتونلرنی اوقتوغه اعتبارسز ترولری، هیچ کم طرفندن عفو ایدلمازلك بر ایشدر. ایشته مین بتون سیبیریا خانملری طرفندن اوتنه‌من، بلکه صوریمن، بو سنه‌ده‌ده بزلرنی یارطی یورطی داماشنی آبراز وڤانیه ایله قالدیرمایچه بز قزلار ایچونده مکتبلر صالوکز.. معلمه‌لر کیترکز..

قزلارنی اوقوتماینچه، ایرلرنی اوقتوبقنه ترقی ایته آلماوکزنی خاطرلرکزدن چقارماکز.

«سیبیریالی امگلثوم»

طاو یاغنده مکتب وملالر

(٣٥ نومردن مابعد)

١٩٠٦ نچی یل تەتش اویه‌زی، طورای قریه‌سنده، بتون اویه‌ز تاتارلارینك، جمعیتلری دیه‌رلك بر جمعیت بولوی، تتوش مسلمانلرینك کوزگه کورنگان

اشلری. بو جمعیت اسپراؤنیکدن رخصت آلنوب، بر نیچه. تاتارچه بله تورغان استراژنیکلر حضورنده اجرا ایدلدی. جمعیتده، تەتش اویەزینك هر تورلی ملالری جییلغان ایدی.

لکن جمعیتده، طاوش وتالاشودن باشقه، فائدەلی بر نرسەدە چقمادی.

سویلەدکم طورای آولنده؛ شول آولنك بایلری یوسوپوفلر تربیەسنده مکتب بولسەده، ایسکیچه بالالارنی چرتوبکنه یاتقرالار. آندن قالا دەوش حلیم مولا مدرسەسیدر. بو مدرسە: وقتندە یاخشی‌غنه رواجلی بولسەده؛ اول وقتلەده مدرسەدن چغوچیلر افیون — واق چیلرگنه بولوب چقغانلر. حاضرده شولای. آندن تاغی مشهوررەك مكتبلردن، زور طورمی آولنده ولی حضرت مدرسەسیدر. بو مدرسه زماننده، اوچ یوزگەیاقین شاگرد جییلوب چیبەرگنه کشیلرده چقارغالاغان.

شول سببدن بو مدرسەدەتربیەلنوب، شول آولنك آغاروینه یاخشیغنه خدمت ایدوچیلرده باردر.

حاضرده بو آول زور آوللردن صانالوب، ایکی محلەلی هم ایکی مکتبلی بولسەده فقط برگنه محلەسنده اصول صوتیه بلەن بالالارنی ملاضیاء افندی حمزین تربیه ایتمکدەدر. اصول جدیدەگە قارشی تورو چیلر بولغالاسەده حاضر سیرەگەیگانلر ایندی.

آندان قالا اهمیتلیرەك آوللاردن چیرەمشان آولیدر. بو آولدە صادق افندی ثابتوف‌نك اجتهادی سایەسندە؛ ایر بالا وقز بالالارغەدە مکتبلر صالدر لوب، حاضرگی کونده گوزل روشده بالالار هر قایو-سی اوقی یازا بلەلر. آول خلقیده اولقدر اصول جدیدگه قارشی تورمیلر. اوقو اوقتو یاخشی اش دیب قاری باشلاغانلر.

الحاصل تەتش اویەزی تاتارلاری؛ حاضرگی کونده یاریسیراق‌غنه بر حالنکه کروب بارالار-دیەرگه یاری.

آندن صوڭ زویه اویەزی، چوکری آولینده کوبدن توگلگنه بر یاش ملا کیترتلگان ایدی. اول ملا خلقغه یاخشی سویلەب اوقورغه اوقتورغه قزقدرغالاغانغه، تیره یاقداغی ملالر، شول آولنك ایسکی ملاسینك، خلقغه یمان کورسەتوی بلەن آنك اوستندن ثلله نیندی قباحت سوزلر سویلەب یورگانگه بیچاره یاش‌فکرلی امام اوز آولینه قایتوب کیتەرگه مجبور بولدی. مکتبلریدە هیچ آشکه یارا ماسسزلق بر بزاو آزباری‌غنه بولوب یاتمقدەدر.

آندن صوڭ زور مشهور آوللاردن ئلوغ اور-ساق آولیدر. بو آولدە ایکی محله بولوب، مکتب تربیه ایتکانلری وایتەسی کیلگانلریده یوقدر.

بر نیچه یلدن بیرلی، زیەسکی اوپراوا صوماسندن آچلغان (Русскій Классъ) بولسەده بوندە آول بالالرندن آرتق تربیه ایتوله-اوقتولا تورغان بالالر یوقدر.

تلگه آلوب سویلەرلك آوللاردن، ساتەمش آولیدر. بو آولدەبر مکتب شیکللی نەرسە بولسەده جەی کوننی قاز آزباری: قشن کیچه آزباری‌غنه بو-لوب، ایکی ملانك برسیدە اوقتورغه ایسەبلەگەنلری یوق. آرصلانفلر مسجد صالغانده برابر مکتبده صالمانچی ایدیلر. لکن ملالر اصول جدیدەگە را-ضی بولماغانلقلرندن قبول ایتمەدیلر. ملالر فقط آشاو اچو، بابونیغنه قاراب یاتالر. خلقغه بار سویلەگەن وعظلری: عشر، فطر، قربان، صدقه حقندەغنەدر.

بوندن قالاراق قرامصار قریەسیدر. بوقریەدە ملا افضل افندی نوری‌نك اجتهادی بلەن بر معلم کیترتلوب، قشن بالالر (اصول صوتیه) بلەن گوزەل روشدە تربیه ایتدرلدی. بو آولدە بعض جاهل-لرنك قارشی طورولاری سببلی اجرا ایدیلەچك امتحان بولمیچه قالدی. شویلەکیلەچەك سنەدەاجتهاد لرینی آرتدرولارینی امید ایتەمز.

بو قریه‌دن ٦—٧ چاقرم برا قلـقلق اولان شغـای قریه‌سنده: برنیچه یللردن بیرلی مکتبده اوقتولسه‌ده «چوبك چه‌ینه‌و» دن‌گنه عبارت بولغانغه کوره اول ایسکیلـکنی تاشلاب بوسنه (اصول صوتیه) بله‌ن معلم صابر افندی عابدف بالالارنی یخشی اوقتقان. هم محله کشیلریده تشکر ایته‌لر. بو قریـه‌ده یـوز بورتقه یاقین یاڭا مسلمانلرده باردر.

«بشیر»

مراجعت

متمدن خلق تربیه وتعلیمنی، بالانڭ میی‌نی چوب چار برله توترودنفنه عبارت دیب بلماینچه، بالانڭ روحانی وجسمانی مکمل تربیه ایدیلماسنه همده نزاکت ونفاست حسلرینڭ ترقی اینوووینه، حاصل هر جهتدن مکمل اولوینه اجتهاد ایده‌لر. شونڭ ایچون بالالرغه یاشده‌نوق، روحنی آچه، ذاله نینداى تیران حسلرنی قوزغاته‌تورغان، موزیکه، ریـوانیه وباشقه شونڭ کبی فائده‌لی نرسه‌لرنی اویراته‌لـر. دیدیکچه موزیکـه، ریسوانیه ذاله نینداى تیران حسلرنی قوزغاتوب، انسانیت ووجدان کبی ایڭ بیوك صفتلر ایـله متصف اینکانگه کوره حسن خلقنڭ برنچی یاردمچیلری صانالالار.

شوڭا کوره ریسوانیه (ترسیم)نڭ بالاغه تأثیرینی وکیدره‌چك فائده‌لرینی مکمل اویرانمك ایچون پیتربورغده برنیچه جمعیت، بالالرنڭ اوزلری یاصاغان رسملرینی جیهارغه قرار ویروب توبانده‌گی پراغرامانی ترتیب ایتمشلر. بو گوزه‌ل فکرنڭ بز تاتارلر آراسنده‌ده تارالماسنی درخاطر ایده‌رك، پروغرامانی اداره‌مزگه مخصوص کوندروروب جریده‌مزگه درج ایدلماسنی اوتنمشلر.

بزده پروغرامانی، مراجعتی ایله برابر ترجمه ایدوب قارئلرمزغه عرض ایده‌مز.

ترجمه‌سی بو:

بالالرنڭ رسملر یاصاوغه دردلانولری، سویلارگه اویرانه باشلاولری ایله برگه ایدیکنی، علم الروح نڭ بالالرغه متعلق قسمی بیك آچق اقرار ایتسه‌ده، بو رسملرنڭ بالالرغـه نینداى فائـده کیترگانلیگی صوڭ زمانلرده‌غنه معلوم بولدی.

بالالرنڭ اوقی باشلاولرینه، یعنی یـازا بـله باشلاولوینه قدر (اما بزده مکلرچه بالالر بر نرسه یازو اوقو بلماینچه جاهل قالالر) تورلی صزقلار وصورتلر یاصاب شغللانولری، ایڭ ایسکی خلقغه مقصودلرین آڭلاتور ایچون رسم نیچرك فائده‌لی ایسه، آلارغه‌ده اوزلرینڭ کورگان هم خیال ایتکان نرسه‌لرین ایکنچی کشی‌گه آڭلاتوغه شولای فائده‌لی وایڭ یگل واهمیتلی واسطه‌در.

بالالرنڭ توشرگان رسملرنده، آلارنڭ روحلرنڭ آقرونلق برله ترقی ایدوچیلـگن بلور ایچون، اوشانداق بالالرنڭ نزاکت وتمیز حسلرینڭ باشلانووین، قوتلانووین کورساتور ایچون، استفاده قیلورلق بیك کوب نرسه‌لر Матеріялъ بارلغی شبهه‌سزدر. مونڭدن باشقه، رسملر توشرورگه اویراتوده، بالالرنڭ روحلرینه قاراب اش قیلورغه کیراك دیب، پیدا گوگیکاده ذکر ایدیلـه تورغان وصوڭ زمانلرده‌غی مسئله‌لرنڭ ایڭ مهمی بولغان، رسملر توشرونڭ تعلیمی، اصلاح قیلور ایچونده بیك زور فائده‌لری بوله‌چقدر.

بالالرنڭ رسملرنده علم‌الروح وپیدا گوگیـکا ایچون مهم فائده‌لر بولغانلقدن، شول رسملرنی تفتیش وتنقید قیلوب، آلارنڭ نی نرسه‌لرگه اشارت قلغانون اوگرانو آوروپای غربی ادبیاتنده برنچی اورنده‌در.

اوشبو اشنڭ شولقدر اهمیتلی بولغانلغنـدن، پیدا گوگیکا وعلم الروحنڭ بالالرغه متعلق بولغان قسمی نڭ محبلرین، شول رسملرنی، بالالرنڭ کوڭلنڭ نزاکت وکورکاملـکگه دائر حسلرینی آرتدروغه

فائدەلی اولدیغنی بلوچیلرنی، بو اشنی روسیه بالا-
لرینك اوز رسملرندن، آکلاوغه واویرانورگه مجبور
ایتەدر.

البته بو زور مقصودقه ایریشور ایچون برنچی
چاره، بالالرنك اوزلری یاصاغـان رسملرنی جیـو
بولغانغه کوره، شول مقصود ایله، پیتربورغ‌ده ریسو-
وانیه معلم‌لرینك (رسم یاصارغه اویراتوچیلرنـك)
جمعیتی، حربی طبیه آکادیمیاسی قاتنـده بولغان
نارمالنو پاتالاغیچسکی پسیخولوغیه جمعیتـی هم
پسیخوپیداغوغیچسکی اینستیتوت کامیتیتی طرفندن،
عرض ایله‌چکمز شول رسملرنی جیونك پروغرامماسی
ترتیب ایدلدی. بالالرنی سیوچی وآنلرنك حالن
یاخشی بلوچی افندیلرنك، مذکور جمعیتکه، بالا-
لرنك ذهن وروحلرینك کیکایو وآچلو تاریخلرین
ترقی ایته‌برورگـه طرشولارنـده، بولشلق ویاردم
ایتولرین اوتنه‌در.

بالالرنك بیك قزق حتی کوله‌رلك درجه‌سنده‌گی
کاکری بوکری صزقلار صزغالی باشلاوندن آلوب،
یاصالغان رسملرینك معلم توزاتووی سایه‌سنده مفهو-
مینه موافق بولا باشلاوینه قدر، بولغان هر تورلی
رسملرنك بیاریلووی بزنك ایچون بیك مهمدر.

فنون ومعارفنك ترقی ایدووی حقنه، بالالـرنی
هرطرفدن چنلاب تانوب‌بلکرو حقینه، اوشبوسطر-
لرنی اوقوغان آدملردن بزگه بولوشلق ایتولرین
اوتنه‌مز. آخری بار

شرق، غرب عالمی.

آمریقه‌ده نیورق شهرینك معتبـر بایلارندن
«فیبس» نـام ذات، شونده‌غی بر دارالفنونگه
ایکی میلیون صوم اعانه ایتمش.

مصر معتبرلرندن حسن‌بك زاده «الجامعة المصریه»
فائده‌سنه، اون بر مك روبله توروراق ایگن‌لك
یبرن وقف ایتمش.

ترکیه‌نك «مناستر» شهرنده‌گی گریکلر بلغار-
لرنك بر گیمنازیه درجه‌سنده بولغان مکتب‌لرنی
یاندرمشلر. مکتب‌نك کتبخانه‌سی وهر تورلی علمی
آلات‌لر برسیده قالمامش.

ویانه شهرنده استودینتلر دارالفنون‌لرده روحا-
نیلرنك پوپلرنك قاتشولری بتسون، پوپلر طرفندن
ئلله نینده‌ی یالغانلر دارالفنونلرده اوقتلماس، دیب،
اوقودن توقتامشلر ایدی. تیزدن بو اش آوستریا
«پارلامینتو» سنده قارالورغه بولدقندن، یاکی‌دن
درسکه توتنمشلر.

مصرده «اللوا» غزیته‌سنك محرری مصطفی
کامل پاشاغه هیکل، پامتنیك یاصار ایچون یکرمی
بش مك صوم اعانه جیلمش.

«مدینه» نك اعدادیه شاگردلری، موندن
صوك استامبول عالیه مکتب‌لرینه قبول ایدلماس
دیب، فرمان همایون صادر بولمش.
بو فرمان‌غه سبب: ایکی ترك مأموری، «مدینه»
اورامندن اوتکان‌ده مکتب شاکردلری سجده
قیلوب قالماولری ایکان.

گیرمانیه‌نك عالی مکتبلرینه، بـو وقتقه قدر
قزلار قبول ایتلمی ایدی. موندن صوك هر تورلی
عـالی مکتبلرگه کرورگه اختیار بیرله‌چك دیـه
یازالر.

داخلی خبرلر:

کییف گوبیرناسنده، آول کشیلری، چیرکاو
اداره‌ سنده بولغان مکتبلرنك، زیمستوا مکتبلری
کبی ترتیبلی بولونی همده کشیشلر قولندن چقارلوینی
صوراب محلنه مراجعت ایتکانلر.

۲۲ نچی ایپرنده پیتربورغده روسلرنڭ برنچی مطبوعات جیولوشی بولدی.

بو جیولوشده، آکادیمیك آرسینف برله قورالینقو، فخری رئیس اینیلوب صایلانمشلر. جمعیتلرنده اوّلگی کوننی ماکسیم قوالیوسکی، ایکنچی کوننی میلیوکف اوچنچی کوننی فیودروف رئیسلیك ایتمشلردر.

ماکسیم قوالیوسکی توروب مجلسنی تبریك ایتکاندن صوڭ، روس مطبوعاتینڭ خلق فائده‌سنه اولان خدمتنی سویلیدر. سوزینی بولوب دوامن، تلاب بتره‌در.

صوڭره جیولوشی — سیپ‌زد ۲۸ نچی آوغستده بولاچق غ. ل. تولستوینڭ یوبیلسی کوننده مطبوعاتڭ کوبرك یوبیلی ایله مشغول بولوی حقنده، غ. ل. تولستوی اسمنه یاصالاچق لیتیراتورنی — ادبی «موزه»نڭ بناسنی صالو حقنده هم یوبیلی توغروسنده‌غی مجموعه (Сборникъ) نی نشر ایتو حقنده‌غی دالادلرنی توگلیدر.

اورینبورغ گیمنازیه‌لرنده‌گی اوقوچی ۲۵ قز، اوزلرینڭ معلمه‌لری بله‌ن ترکستان، قافقاز، قریم طرفلرینه هم کییف، وارشاوا، نیژنی شهرلرینه سیاحت ایچون کیتکانلر. بولارغه یرو بهاسی بیك ارزان بولاچق. «وقت»

غ. ل. تولستوینڭ «کرستیانلر هم وطنپرورلیك» اسملی کتابی کانفیسکاوات ایتلدی.

سیواستوپول شهرنده «جمعیت خیریه» آچارغه، سیواستوپول غرداؤوناچالنیك طرفندن رخصت ایتلدکنی، «ترجمان» غزیته‌سی یازادر.

بوندن سیل ڭیلك یابلغان «وارشاوا» اونیویرسیتیتی، بوکوزده آچلوب، یاڭیدن ۶۰۰ قدر استودینت قبول ایتله‌چکدر.

باقوده ئه‌رمه‌ن بایلاری اوز آرا جیلوب «نشر معارف» جمعیتی آچارغه قرار بیرمشلر.

بو جمعیتنڭ اصل مقصدی: قافقازده بولغان ئه‌رمه‌نلر آراسنه ابتدائی مکتبلر صالدروب، مکتب کتابلری هم خلقنڭ فکرن آچا تورغان تورلی رساله‌لر طاراتورغه خدمت ایتودر.

اوّلگی جیلودق، بایلاردن مانتاشف ۱۵ مڭ صوم، جهاروفلار اون مڭ صوم، غوقاسف اون مڭ صوم اعانه ایتمشلردر.

«یکاترینسلاف» غوبیرناسنده کامینسکی آولده کرستیانلر اوز بالالارینه خاص، بر گیمنازیه آچارغه قرار بیرمشلر.

منهاج افندی هندی خوالین اویازنه «دارالفنون» صالو فکرندن کوچوب، مذکور اویازنڭ سینتری بولغان «زیمنیچه» آولنه بر رشدیه مکتبی، قولاتقی آولنه قز بالالارغه مخصوص بر مکتب ابتدائی، ایر بالالار ایچون بر رشدی مکتب صالدرو فکرنه توشدکنی، خوالیندن تلسز تلیغرام واسطه‌سیله بلدردیلر.

تونتار ایشمی ملا، اوغللارینی روسچه اوقورغه بیرمش. زمان شولای، آز آز آگلاته شول.

قزان خبرلری

بو نومر غزیته بله‌ن آیللق مشتریلرمزگه «نظاملی مدرسه» نام رساله کوندرلدی.

قزانده‌غی تاتارسکی اوچیتلسکی اشقولا.

«اخبار» نڭ خبر بیروینه کوره، اویاز شهرلرندن برسینه کوچریلوب، روس وتاتار برگه آلنه‌چق ایمش.

بچه‌ن بازار محله‌سینڭ ایکنچی ملاسی اولان شاکر ملا قورصه‌ده وفات ایتکان. حاضر اول محله اوکازلی کشی‌دن بوش تورادر. شوکار کوره اول محله تیره‌سنده قورغونلر اوچقالیلر.

مدرسهٔ محمدیه‌نڭ رشدیه قسمنه‌ده آیاقلی پارته‌لر یاصاتالر ایکان. اوتکان سنه ابتدائی قسمنه یاصاتقان ایدیلر.

بوکونلرده قزان‌ده قایسی تلانچی قایسی بدلچی تورکیه سمسارلری بیك کورنه باشلادیلر.

مکارجه هم رمضان یاقینلاشه باشلاغانغه بولورغه کیره‌ك.

کیله‌چك قش اوچون. اوقومی قالغان کشی‌لرگه، جمعه درسلری آچمق فکری، قزانده بیك شایع بولغان.

«بیرژوۋالسق قرغز وتاتار یاشلری جمعیتی» طرفندن «فریادلر» اسمیله باصدریلغان، معلم صابر عبدالمنف اثری، «شعرلر مجموعه‌سی» مطبوعات کامتیتی طرفندن کانفیسکاوات ایتلگان.

پچان بازار محله‌سی.

گزیته‌مزنڭ بونومرونده، پچان بازاری محله‌سنده ایکنچی امام اولان، شاکر ملانڭ وفاتی یازیله‌در.

بو محله‌نڭ برنچی امامی اولان ملا عبدالله آپانایف جنابلرینڭده اوکازی آلنوب بیلی، حاضر اول محله امامدن بوش تورادر. ملالرنڭ، خلقنڭ ترقی وتمدنیسنه کوب تاثیرلری اولدیقندن، البته آنده تعیین ایدله‌چك امامنڭ، حاضرگی معارف وتمدن حرکتلرینی آڭلاب، احوال زماندن وسیاستدن خبردار اولماقی هر بر ترقی طرفدارینڭ تله‌گان نرسه‌سی، هم خلقنڭ استقبالی ایچونده اهمیتلی در. شونڭ ایچون بز، محله خلقینڭ بوتوغرودا مساهله ایتماولرینی کوته‌مز.

بزنڭ ایشتوومزگه کوره حاضر، آنده برتورلی خاق قزاننڭ عبدالحمید مخدومنی قویارغه، بر تورلیسی‌ده عالمجان حضرت خلفه‌لرندن اولان شهر شرفنی قویارغه سویلانه‌لر ایمش.

بزنڭچه صوڭغی فرقه فکرلرنده اصابت ایده‌رك امامنی صایلاولرنده خطا کیته‌مامشلر. واقعا شهر شرف افندی احوال زماندن خبردار اولوب مترقی مسلکلی اولغانغه کوره پچان بازارینه امامتچیلککه بك لیاقتلی در.

متفرقه

زکی شاکردنڭ مدرسه‌دن قولووی.

٣٦نچی نومردن مابعد

اگر بو مدرسه‌دن قولونی بر آغرلق وقیونلقفه حسابلاسه‌م؟ مین قیونلق حساب ایدوقایده، بالعکس بوندای ظلم وحشت اویاسی بولغان زنداندن قوتلوم ایچون صوڭ درجه شادلانه‌من. فنون معارف ایچون سز متعصبلردن قوولورلق قدرلی اجتهاد ایده آلوومنی، سزدن قورقوب جهالتکه راضی بولماومنی اوزم ایچون بیوك کمال وشرف صانیمن. فنون معارف ایچون قوولغانچه طرشومنی بیوك موفقیت دیب بله‌من شرعا فرض وعقلا لازم اولان علوم معارف ایچون سزنڭ ظلم وتعصبکزه ومدرسه‌دن قووکزه التفات ایتمایچه اجتهاد ایتدم. ومونڭدن صوڭده بار عمرمنی وبار کوچمنی سعی وغیرتمنی شول علوم ومعارف واصلاح مدارس ایچون صرف ایده‌چکمن. وعموم تاتار شاکردلرنکده، علوم معارف واصلاح ایچون هیچ نی‌دن قورقمایچه اجتهاد ایدولرنی صوری‌من. تمام اوشانامن‌که؛ موڭارچه اولدیغی کبی مونڭدن صوڭده عموم تاتار مدرسه‌لری اصلاح ایدولگانچه وشاکردلر بو قدرلی ایزلودن سعادت عالمینه چقغانچه، همه شاکرد کوچی قوتنی واجتهادنی شول اصلاح ایچون صرف ایده‌چك وهیچ شك یوقکه؛ سز حضرتلر ﷲ نیندای قورال ایله قاریشسه‌گز ده اصلاحنڭ دنیاغه چغوینی طوقتاته آلمیه‌چقسز.

شله نیندای ظلم وحشتلر برلانده شاکردنی اصلاح فکرندن وحرکتندن طوقتهتو آلمیاچهق سز. اصلاح فکری شاکردکه اورناشدی. وظامر جایدی خلق آراسنه ساچلمهگه باشلادی. فکر اورلغی شوندای بر اورلق اول، اگرده بر جیرگه بیك آزغنه ساچلسهواورناشسه مطلقا بیك تیز زمانده ظاهر جهیهدر. وبیك تیز دنیاغه طارالادر. باشقه اورلقلرنڭ قوروب کیبوب، قالوی دنیاغه نبات چغارماوی، چقسهده هلاك بولوی احتمال ایسهده، فکر اورلغنده بو احتماللر هیچ یوق. بو اورلقنڭ دنیادن وجودنی بتروگه نهقدرلی اجتهاد ایدیلسهده ممکن بولمیاچهق. بوننڭ خلافنه اولان همه حرکت عقلسزلقدر. عقلی بار آدم دنیاغه چقغان فکرنڭ بتریلوی ایچون اجتهاد ایتمز، چونکه ممکن دگل، بلکه شول فکرنڭ برآز اوزگاروی ضررسز بولوب میدانغه چغوی ایچون اجتهاد ایدهدر...

سز حضرتلرده اصلاحنڭ میدانغه چقماوی یاکه منافع شخصیهگه خلاف بولماسلقنه اصلاح ایدوب آرتق اصلاح ایدلنماوی ایچون نهقدرلی اجتهاد ایتسهگزده همهسی بوش وعقلسزلقدر. اصلاح بر حقیقتدر، حقیقت برآز زمان کیچکسهده همان ظاهر بولمی قالمیهچقدر.

یوقنی خیال ایتمهگز، اصلاحقه قارشوب منافع شخصیهمزنی تأمین ایدهمز، دیب خیالنی طاشلاگز. بو یوق خیال. سز شلك نی برلن مدافعه ایتسهگزده اصلاح اوزینی میدانه قویهچهقنده بردهٔ شبههیوق. سزنڭ قارشووگز تاریخ صحیفهٔسنده بیك قاره اسم آلو علوم معارف دشمانی، جهالت وتعصب محبی، ملت وانسانیت‌ییکروبی دیب اسملانوب، تورلیلعنتلر ایله ذکر ایدیلوگزدن باشقهٔ فائده ویرمیهچك.

ایشته زکی شاکرد اوزینڭ قولووینه حکم ایدولنگان مجلسنڭ صوڭندهغنه سلی حضرتکه وزاهی خلقهگه شول سوزلرنی سویلهدی.

بونی سویلاتماو ایچون هر ایکی مدرس بیك طرشهلرده، زکینڭ طرفدارلری سویلهوندن سویلهمون دیب بیك کوب قچقردیقلرندن، زکی سوزندن دوام ایتدی. حضرتلرده گرچه قانلرینه طوز سیبکاندای وموینلرینه پچاق صالغاندای، آغولی بولسهده آغز بورونلرنی صالندروب طڭلرغه مجبور اولدیلر. شول سوزلر ایله مجلس تمام بولدی. شاکردلر طارالدیلر. «بومینوت همه نرسهڭنی جیناده مدرسهدن چغوب کیت» سوزلرنی ایتوب سلی ملاده اوینه قایتوب کیتدی. حضرت اوینه کیتکاچ زکی وطرفدارلری بر کچکنه جمعیت یاصاب زکی یالغزی چغارغهمو؟ شله یوقسه زکینی حمایت ایدهرك همه طرفدارلریده برگه چغارغهمو؟ شول خصوصده مذاکره ایتدیلر. تورلی سوزلر سویلاندی. باینتاق فکرلر بیان ایتدیلر. آخرده شوڭا قرار بیردیلر «بو مدرسه تاتارنڭ یاخشی الکان مدرسهسی. اگرده اصلاح لزومنی آڭلاغان همه شاکرد چقسه قالغان شاکردلر اصلاح لزومنی توشنوب اصلاح ایچون حرکت باشلاغانچی باینتاق زمانلر اوتهر. موندای کوب شاکرد اوزاق زمانغهچه ظلمت وجهالتده وسلینڭ استبدادنده ایزیلور. اگر زکی گنه چغوب باشقه اصلاح طرفدارلری همهسی قالسه آڭلامغانلرنی آڭلاتوب، عموم شاکرد اصلاحنڭ لزومینی توشونوب احتمال سلی ملانی اصلاحقه ترغیب ایدهرلر وبو مدرسهنڭ اصلاحنه سبب بولورلر. بناءً علیه یالغز زکی چغوب باشقهلری سلینڭ استبدادندن شاگردنی ومدرسهنی قوتیلدرو ایچون مدرسهده قالونی مناسب کوردیلر.»

زکی مخدوم همه نرسهلرنی جیدی. مدرسهدهگی ایبداشلری ایله اشلرنی اوزوب همه ایبداشلری ایله کورشوب مدرسهدن چغوب کیتدی. وایبداشلریده، شاکرد صدالری ایله اوزاتوب زکینڭ سعی وغیرتلرنی وفدائیلقنی ذکر ایدهرك تحسین ایدوب قالدیلر. سلی برلان زاهیده خلق مدرسهسندن، وقف مدرسهدن تفسیر فنون صوراغانلغی ایچون براونی ظلما اورامغه سوروب چغارهرق جهالت وتعصب حامیسی بولوب قالدیلر.

صوڭ

عالمجان ابراهیمف

جوابلر :

سیمی‌دن یازوچیغه : کانۋیرتنکز ایکی لوطدن آرتیق بولغانغه کوره اداره تولاب آلمادی.

باصوب چقدیلر

یاڭا کتابلر:

«کتاب» نشری

I «طوطام» ع. غ. چغتای اثری بهاسی ۲۵ تین.

II «گوزل قز خدیجه» محمد ظاهر بیگییف اثری بهاسی ۱۸ تین.

III «آیغه سیاحت» * * * بهاسی ۱۳ تین.

بو اثرلرنی هربر مشهور کتبخانه‌لردن آلورغه ممکندر.

ابتدائیه هم رشدیه ۱—۲نچی صنف‌لر ایچون معلمه کیره‌ك. تله‌گان معلمه خانم‌لر، توبانده‌گی آدرس ایله مراجعت ایتسونلر. آدریس:

Уфимской губ. Бирскаго уѣз. Байгузинской вол. дер. Кармашовой. Зияувла Хатмуллину.

قابان کولی بویننده «آرکادیه» باقچه‌سی ره‌تنده یاڭیغنه صالنغان داچا صاتله‌در.

ۋاسکریسینسکی اورامنده والاستنوی پراولینیه دن بلوشرگه

ایرلر گیمنازیه‌سندن شهادتنامه آلغان تاتار قزی اورتا مکتبلر پراغرامماسی بله‌ن یاخود روس تلینگنه اوقتورغه بالالر قبول ایته‌در.

تله‌گان کشیلرنڭ اویلرینه‌ده باروب اوقوتا.

خط بله‌ن مراجعت ایته‌رگه: «الاصلاح» اداره‌خانه‌سینه صفیه قولاحمیدۋاغه.

لغت کتابی «لغات خمس» باصلوب چقدی

اوشبو اسمده ترکیچه، عربچه، فارسیچه، روسچه، فرانسوزچه لغتلر، برسی آخرگه مناسبتی اعتباری ایله ٤٧ فصل اوزره ترتیب ایدلمشدر.

مذکور بش لساننڭ لفظلرینی تابو اوڭغای بولسون ایچون، ترکیچه‌سنی، حروف هجا ترتیبی ایله یازلوب هر قایوسنده برقاچ مرادف سوزلر هر تلنڭ اوز حروفاتی ایله یازیلدیغی کبی، بر تلنڭ لفظلرینی ایکنچی تل حروفی ایله‌ده کورساتلمشدر.

مذکور ترتیب ایله ۲ مڭدن زیاده سوزلرنی حاوی اولان اوشبو کتاب حاضرگه قدر مثلی کورلمامش، یاڭا لغت کتابیدر.

بناءً علیه هر طالب معرفتکه بر دانه‌سنی مالك بولمق تیوشدر. بهاسی: بر صوم اولوب، پوچته مصارفی بله‌ن، بر صوم ۲۰ تین جلدی: بر صوم قرق تین. اوندن زیاده آلوچیلرغه پوچته مصارفی آلنماس.

زاداتکاسز نالوژ قیلوب یبارلماس.

دائما مؤلفنده ومشهور کتابچیلرده صاتلور.

Посадъ Мелекесъ (Самар. губ.)
Имаму Камалетдину Т. Раимову.

تنلری ضعیف یاخود اوقوده، آشلاوده مشقت چیگه تورغان بالالر شولایوق قانلری آز، واوزلرینده ضعیفلك حس ایته طورغان هم نیرۋه‌لری ضعیفله‌نگان، تیز کیفلری کیته طورغان، تورلی یه‌شده‌گی ظور کشیلر قوت کرتر ایچون بیك موفقیت بله‌ن.

دوکتر گامیلانڭ گه‌ماتاگه‌ن

Гематогенъ Д-ра Гоммеля دیگان دوانی استعمال ایته‌لر.

هضم قوتلنه، روح وتن قوتلری آرتا، بتون نیرۋه‌لر کوچله‌نه.

صاتلا هربر آپتیك وآپتیکرسکی مغازینلرده.

آلغاندە ابته Гематогенъ Д-ра Гоммеля دیب آلڭز

Редакторъ-Издатель В. Ба : محرر وناشر: وفا بختیارف Тип. Бр.,, Каримовыхъвъ Казани,